

Нада Радушки

Институт за политичке студије, Београд

ДЕМОГРАФСКИ ТРЕНДОВИ, ПОЛОЖАЈ И ПРАВА СРБА У СЛОВЕНИЈИ*

Сажетак

Рад се бави проучавањем демографског развоја, положаја и права Срба у Словенији који су, пре распада СФРЈ и геополитичких промена, представљали један од шест конститутивних народа, док данас чине тзв. нову националну мањину. Основни извор података су званични пописи становништва имајући у виду да су бројност и етничка компактност основни демографски фактори који детерминишу реализацију права и слобода сваке мањине. Такође, рад представља истраживање социо-демографских карактеристика, националног, културног и језичког идентитета Срба, као и начине његовог очувања. Мада је друштвени и правни положај српске мањине одређен европским стандардима, анализа указује на њихов недефинисан положај будући да још увек немају признат статус националне мањине, док су у пракси суочени са већом или мањом асимилацијом. У циљу потпунијег остварења мањинских права и побољшања положаја Срба велики значај има, поред уставних закона и ратификовања међународних докумената и добро осмишљена политика и помоћ матичне државе.

Кључне речи: Срби, демографски трендови, попис становништва, нова национална мањина, положај, права, законодавство, Словенија.

Једна од последица рата, распада СФРЈ и формирања нових етнонационалних држава 1990-их година, јесте етничка нетолеранција и конфликти између већинског и мањинског станов-

---

* Овај текст је настао као део рада у оквиру пројеката бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ништва. Такође, отворило се и питање положаја и права како већ постојећих националних мањина, тако и тзв. нових мањина, односно припадника оних етничких заједница који су након сецесије остали одвојени од својих матичних народа и у новоформираним државама постали мањина. То се у Европи потврдило у прошлости приликом распада Аустроугарског и Османлијског царства и настанка нових националних држава на тим просторима, а у новијој историји у случајевима дезинтеграције СФРЈ, СССР и ЧССР у којима су поједини делови конститутивних народа постали “нова мањина”. Појавио се проблем како дефинисати статус грађана који не припадају већинском народу, а до тада нису имали ни положај националне мањине. Ова промена статуса која настаје као резултат изградње нових држава тешко је прихватљива за лица која су у бившој СФРЈ представљали један од шест конститутивних народа, да би се готово преко ноћи нашли у позицији мањине. За одређење појма “нова мањина”, као и сваке мањине, посебно је важан однос између националности и држављанства. Наиме, још од Версајског споразума (1919) уживање мањинских права везано је за држављанство, односно постоје одредбе по којима се аутоматски утврђује држављанство страним држављанима припојеним новој држави. Дакле, држављанство је услов да једна етничка заједница стекне право да буде национална мањина, што важи и данас, па је с тим у вези за припаднике нових мањина веома важно да им буде признато право на држављанство у земљи у којој живе. Подела на старе и нове мањине имплицира да старе мањине имају дужу традицију у остваривању мањинских права, док нове мањине та права остварују тек од успостављања државне самосталности. Такође, сматра се да старе мањине боље и ефикасније остварују своја права, док нове мањине тек изграђују своје институције. У стварности, на једнак начин се третирају обе врсте националних мањина, па зато разликовање ових мањина има смисла само када се говори о политичком односу према мањинама.¹⁾

МОДЕЛ ЗАШТИТЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У СЛОВЕНИЈИ

У документима Уједињених нација, ОЕБС-а и Савета Европе постоје бројне одредбе које се односе на националне мањине, али не и обавезни, општеприхваћени стандарди, нити универзална правила и критеријуми према којима би био јасно регулисан статус

1) Д. Јањић, «Нове националне мањине и демократска мањинска политика», у зборнику: *Националне мањине као фактор стабилности у међународним односима Хрватске и Србије*, (приредили Д. Бабић и Д. Жупарић-Иљић), Институт за миграције и народности, Загреб, 2010, стр. 209.

и права мањина, изузев забране дискриминације и уопштено формулисаног права на очување етничко-верског идентитета.²⁾ Нека од тих докумената су правно обавезујућа за државе које их прихвате, док сва друга имају више политички значај јер државе нису обавезне да их на унутрашњем плану усвоје, због чега их различито интерпретирају и реализују у зависности од политичке ситуације и општег односа снага на међународној сцени. Дакле, постоји велики раскорак између значаја мањинског питања, са једне и досадашњих политичких решења, са друге стране. На пример, у оквиру различитих декларација, конвенција и докумената још увек не постоји јасна, универзална, општеприхваћена дефиниција националних мањина из које би се видело ко све спада у мањине, односно ко може да користи одређена права.³⁾ Због тога, постојећа међународна документа која регулишу мањинско питање немају идентична решења и садрже разне непрецизне, уопштене формулације којима се релативизују одређене одредбе, па се државе осећају слободне да саме, по својој вољи и процени, према својим приликама, могућностима и интересима одређују које ће све групе сматрати мањинским колективитетима.⁴⁾

У Словенији модел регулисања положаја и заштите права националних мањина заснива се на подели у четири категорије. Прва подразумева свеобухватну заштиту права историјских националних мањина (Италијани и Мађари) која поред уставних одредби укључује и оне из других одговарајућих закона и прописа. Друга категорија садржи селективне одредбе везане за права и статус ромске националне мањине. Трећа обухвата мањи број одредби које се односе на заштиту немачке мањине и четврта даје општи оквир за очување идентитета националних мањина. Дакле, главна

- 2) Питање мањина најпре је било посредно регулисано у оквиру Уједињених нација, а најпознатија документа су Повеља УН (1945), Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1976) и Декларација о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина (1992). На простору Европе највећи резултати су постигнути у оквиру организације ОЕБС-а, као што су Завршни документ из Хелсинкија (1975), Бечки документ ОЕБС (1989), Париска повеља за нову Европу (1990) и многи други, а нарочито успостављањем Високог комесара за националне мањине (1992). У оквиру Савета Европе треба истаћи Европску повељу о регионалним и мањинским језицима (1992) и Оквирну конвенцију за заштиту националних мањина (1995) које је и наша земља ратификовала.
- 3) Италијански професор Капоторти (Capotorti) је још 1970-их година предложио усвајање једне посебне декларације о правима мањина и дао најсвеобухватнију дефиницију која гласи: мањина је група бројчано мања од осталог преовлађујућег становништва неке државе, чији чланови, држављани те државе, имају етничке, верске или језичке карактеристике различите од осталог становништва и показују осећање солидарности у очувању своје културе, традиције, религије и језика. Видети: F. Capotorti, *Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities*. Sub-Commission for Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 1979.
- 4) Б. Кривокапић, Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа, Службени гласник, Београд, 2010.

одлика словеначког модела су различити облици заштите мањина. У вези мањинске проблематике, у Уставу Словеније не постоје посебне одредбе осим оне о изражавању националне припадности и коришћењу свог матерњег језика и писма (члан 61 и 62) док се одредбе које се односе на тзв. нове мањине налазе само у неким законима (на пример, Закон о основној школи, Закон о остваривању јавног интереса из културе и други).⁵⁾ У Словенији не постоји званична дефиниција националних мањина, а припадници мањинских заједница који уживају посебну заштиту експлицитно су наведени у Уставу.

Треба нагласити да су кључни елементи словеначког модела заштите мањина аутохтоност, национално мешовита територија и збир колективних права. За италијанску и мађарску националну мањину користи се термин аутохтоне заједнице и њихова заштита је територијално ограничена, односно везана је за подручје на којима они живе. Међутим, концепт аутохтоности као кључни за одређење националне мањине, не садржи дефиницију дужине боравка на територији Словеније на основу чега би се припадници неке етничке заједнице могли сматрати аутохтоним. Даље, нормативна клаузула не постоји што значи да се мањинска права додељују без обзира на број или проценат припадника неке националне мањине на одређеној територији. То указује на чињеницу да Словенија признаје националним заједницама одговарајућу улогу у историјском развоју државе. У словеначком моделу мањинске заштите треба споменути још и да је заштита националних мањина непосредно повезана и са припадницима већинског народа (постојање двојезичких назива, докумената на оба језика, у школама припадници већине уче језик и културу мањина и друго). Словеначки мањински модел садржи и тзв. компензациона права (право на употребу свог језика и писма, право на образовање, информисање, културно наслеђе, коришћење националних симбола и друго), али која могу да уживају само припадници италијанске и мађарске мањине (као и делимично ромске).⁶⁾

Дакле, припадници мањина који су субјект посебне мањинске заштите јасно су набројани у Уставу, при чему они поседују и посебне карактеристике на основу којих се разликују од већинске популације. Те националне заједнице су бројчано мање од доминантног становништва, дуго и константно бораве на одређеном простору, имају другачије етничке особености (језик, култура, вера, традиција, обичаји и слично) и држављани су Републике Словеније. Међутим, поред ових објективних критеријума неопходних

5) М. Комац, Р. Бештер, Ф. Медвед и други, *Срби у Белој Крајини - Врлинићи, Радојчићи и Кордићи били су први насељеници 1593*. СКЦ, ЈУНИР, Ниш, 2013, стр. 26.

6) Ибид, стр. 36.

за добијање статуса националне мањине, потребно је да испуњавају и субјективне критеријуме, а то су свест о припадности одређеној етничкој заједници, жеља за очувањем свог посебног мањинског идентитета, као и жеља и залагање за добијање статуса националне мањине.

У Уставу се наводи да је Словенија “држава свих својих грађана заснована на трајном и неотуђивом праву словеначког народа на самоопредељење” и изричито се наводе само италијанска и мађарска, па су тако изван уставне заштите остали припадници националних заједница који су у СФРЈ имали статус конститутивности, а који данас немају једнак правни положај као аутохтоне мањине. Многи Срби су староседеоци на простору Словеније због чега се са правом могло инсистирати на уважавању релевантних историјских и демографских чињеница, односно на признању уставно-правног статуса који је признат мађарској и италијанској мањини.⁷⁾

У вези заштите права мањина Словенија је закључила билатералне споразуме (са Италијом и Мађарском), као и бројне мултилатералне документе. Такође, ратификовала је најважније документе Савета Европе, а то су Оквирна конвенција о заштити националних мањина (1998) као и Европска повеља о регионалним и мањинским језицима (2000). Што се тиче међународних односа са Србијом, још увек важе одредбе својевремено закљученог Програма сарадње између Владе Републике Словеније и тадашње Савезне Владе СР Југославије на подручју културе и образовања за период 2002-2005. године, у којем се наводи да ће две државе омогућити наставу матерњег језика и културе о чему ће се одговарајућа министарства договорити непосредно. Словенија је усвојила Декларацију о положају националних мањина припадника бивше СФРЈ (2011), при чему су мањинска питања сврстана у сферу културе, док очување националног идентитета путем закључивања билатералних споразума никада није била тема спољне политике Словеније.

ДЕМОГРАФСКО КРЕТАЊЕ СРБА У СЛОВЕНИЈИ (1948-2002)

Током дуге историјске прошлости Срби су били популационо најбројнији народ на југословенском геопростору, присутни у свим републикама бивше СФРЈ,⁸⁾ са најдужом државотворном тра-

7) Г. Башић, «Положај етничких мањина у државама насталим на простору претходне Југославије», у: *Срби у Словенији*, (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997, стр. 1-27.

8) Од укупно 8,5 милиона Срба у бившој СФРЈ, по подацима из 1991. године, у Словенији је живело 47,9 хиљада, Босни и Херцеговини 1.369,3 хиљада, Хрватској 581,7 хиљада,

дицијом, највећом аутохтоном територијом, значајним природним и економским потенцијалима. Данас се већи број и концентрација српског становништва које живи изван Србије налази управо у државама насталим распадом СФРЈ и почетком 21. века броје готово пола милиона (без Босне и Херцеговине).⁹⁾

Популационо кретање, а пре свега бројност и просторни размештај, имају значајног утицаја на положај српске мањине и реализацију њихових уставних права и слобода у постјугословенским државама.¹⁰⁾ Демографска истраживања националних мањина у једном мултикултуралном друштву проучавају квантитативне односе између етничких група, њихове карактеристике и специфичности, динамику већинско-мањинских односа, при чему су пописни подаци од изузетног значаја јер се врло често остваривање мањинских права везује за демографске факторе (бројност и етничка компактност), док декларисање о националној припадности је питање националне свести и самоодређења.

Словенија је први попис становништва имала под Аустроугарском монархијом 1857. године, а последњи 1910. године, јер се убрзо после тога, по завршетку Првог светског рата, Аустроугарска као државна творевина распала. Наредни пописи спровођени су у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, али није постављано питање о националној, већ само о верској припадности. У попису пре Другог светског рата (1921) етничка структура могла се утврдити само посредно преко питања о језику и вероисповести, при чему ова два обележја нису укрштена тако да је група српскохрватског језика остала нерашчлањена, док се македонски језик није могао уписивати као одговор на питање о језику (због тога за Македонце и Црногорце подаци нису расположиви). Тек са пописом 1931. године постављено је питање о националности, али је било формалне природе јер су сва лица југословенског етничког порекла исказивана као целина, док су остали наводили своју националну припадност.¹¹⁾ После Другог светског рата у Словенији је било седам пописа, при чему последњи (2011), за разлику од бив-

Македонији 44,2 хиљада и Црној Гори 57,5 хиљада припадника српске националности.

- 9) У Босни и Херцеговини, према Дејтонском споразуму (1995), Срби немају статус мањине већ статус једног од три конститутивна народа и пуну једнакост са Бошњацима и Хрватима. По попису из 1991. године који је одржан пре распада СФРЈ, у етничкој структури Босне и Херцеговине, Срби су чинили 31,2%, Муслимани 43,7%, а Хрвати 17,3%. Наредни попис спроведен је тек после 22 године (резултати још нису објављени) и пружиће значајне информације о променама у етничком и миграционом саставу становништва.
- 10) Н. Радушки, «Срби од конститутивног народа до националне мањине», *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 02/2012, стр. 443.
- 11) Н. Радушки, *Националне мањине у Централној Србији - етничке промене и демографски развој*, Институт друштвених наука, Београд, 2007, стр. 13.

ших југословенских република, није одржан у класичном смислу, већ је спроведен тзв. регистарски попис становништва, што значи без анкетара и изласка на терен користећи при томе већ постојеће, званичне базе података које прикупљају разна државна тела. На тај начин, она се прикључила развијеним европским државама које користе регистре уместо класичног пописа (Холандија, Исланд, Финска, Данска и друге). Иначе, подаци о националној припадности становништва Словеније по први пут нису прикупљани.

Током последњих пола века, посматрано по пописима, број и удео Срба у укупној популацији Словеније значајно је варирао као последица историјских, политичких, економских и етнодемографских чинилаца. Словенија је у бившој Југославији имала најхомогенију етничку структуру становништва, али се временом та хомогеност смањивала услед имиграција будући да је као привредно најразвијеније подручје СФРЈ привлачила становништво из осталих република. До Другог светског рата у Словенији је живео мали број Срба који су били потомци оних који су током 16. века бежећи од Турака населили Белу Крајину, као и мањи број новопридошлих Срба (официри, државни службеници и други), да би после Другог светског рата популациону динамику Срба одликовао апсолутни и релативни раст све до почетка 21. века.

Према попису из 1948. године, у Словенији од укупно 1,4 милиона становника, Срби броје 7,0 хиљада (0,5%), затим 1953. године бележе 11,2 хиљада (0,8%), да би попис 1961. године регистровао 13,6 хиљада (0,9%) припадника српске националности (табела 1).¹²⁾

Табела 1. Популациона динамика Срба у Словенији, 1948-2002.

	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Укупно становника	1391873	1466425	1591523	1727137	1891864	1965986	1964036
Словенци (%)	97,0	96,5	95,6	94,0	90,5	87,8	83,1
Срби (%)	0,5	0,8	0,9	1,2	2,2	2,4	2,0

Извор: Књиге пописа становништва за одговарајуће године.

У наредном периоду, а нарочито због интензивних имиграционих кретања почетком 1970-их година узрокованих већом могућношћу за запошљавање, Словенија је имала позитиван ми-

12)

грациони салдо, односно посматрано по националности, више досељених него одсељених Срба. Мада су економске миграције несумњиво важан чинилац, Срби у Словенији имају своју историју па ове миграције нису једини и искључиви фактор њиховог насељавања и егзистирања на том подручју. Миграције из мање развијених у развијенија подручја биле су карактеристичне за период изразито екстензивног привредног раста Словеније. Подаци показују да су припадници српске националности у међупописном раздобљу 1971-1981, забележили интензиван пораст са 20,5 хиљада (1,2%) на 42,2 хиљада (2,2%) услед економских миграција ка Словенији из других република (а посебно из Босне и Херцеговине).¹³⁾ Миграциони биланс Срба који је током читавог периода после Другог светског рата био континуирано позитиван, достиже свој максимум 1981. године када износи 14,6 хиљада (разлика између досељеног и исељеног становништва). У Словенију је долазило углавном млађе радно-способно становништво што показује анализа старосне структуре јер је по подацима из 1991. године, од укупног броја Срба једна трећина млађа од 20 година, док је оних преко 60 година само око 5%. Имиграциони токови су се наставили али знатно умеренијим темпом, па су по последњем попису у заједничкој држави, Срби забележили максималан број и удео (47,9 хиљада или 2,4%) и после Хрвата (2,8%) чине најзначајнију етничку заједницу у Словенији. При томе, оправдано се претпоставља да је тај број и већи јер међу лицима која су се декларисали као Југословени има доста Срба (најчешће они из мешовитих бракова), као и имајући у виду подударност популационе динамике и територијалног размештаја Срба и Југословена.¹⁴⁾

Распад СФРЈ, рат и национализам, мање могућности за запошљавање и други фактори узроковали су исељавање Срба из Словеније, што је заједно са негативним трендовима у демографском кретању условило депопулацију српске националности. Попис из 2002. године спроведен у самосталној држави Словенији, регистровао је два милиона становника, од чега Срби чине 39 хиљада или 2,0%. Између два пописа (1991-2002) припадници српске заједнице су забележили смањење бројности за готово десет

13) Преко једне трећине Срба у Словенији рођено је у Босни и Херцеговини (37,0%), једна петина у централној Србији (20,2%), затим у Хрватској (5,1%), Војводини (3,9%) и на Косову и Метохији (3,1%), што потврђује да се ради о класичним економским миграцијама становништва. Видети: М. Комац, "Срби у Словенији" у: *Срби у Словенији* (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997, стр. 126.

14) М. Спасовски, С. Кицошев, Д. Живковић, "Број и територијални размештај Срба и Црногораца у СФРЈ после Другог светског рата", у: *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији* (приредила М. Спасовски), Географски факултет, Београд, 1993, стр. 285.

хиљада што је поред наведених фактора резултат и чињенице да су их словеначке власти (1992) избрисале из регистра сталних становника. Мада су по броју и уделу друга етничка заједница (после Словенаца), Срби не уживају мањинска права као што је то случај са италијанском и мађарском мањином које се третирају као аутохтоне, а чији је број припадника знатно мањи (Италијана има око 3,5 хиљада а Мађара 8,5 хиљада), односно заједно чине око 0,5% становништва Словеније.

У погледу основних демографских структура, оно што важи за готово сваку имигрантску популацију важи и за српску, јер у полној структури преовлађује мушко становништво (21,6 хиљада мушкараца или 55,4% и 17,4 хиљада жена или 44,6%). Са аспекта образовног нивоа, преовлађује средњи степен стручне спреме (око 17,7 хиљада или 51,5%), затим основно образовање (11,6 хиљада или око 33,7%) и више или високо образовање (око 2,7 хиљада лица или 8%). С обзиром да се у Словенији привредни развој 1970-их година заснивао на улагању у радно интензивне гране за које је била потребна нискообразована радна снага, у квалификационој структури Срба доминирају радници на машинама и индустријски произвођачи (4,5 хиљада или око 22%), затим они који обављају једноставне послове (4,1 хиљада или око 20%), занимања која су вези са неиндустријским начином рада (3,1 хиљада), или услужним занимањима (2,3 хиљада), док је знатно мањи број стручњака (690) и високих службеника и менаџера (690).¹⁵⁾

Начин и узроци досељавања Срба у Словенију детерминисали су и њихове мигрантске одлике због чега нису просторно хомогенизовани на једном подручју већ су дисперзивно настањени, расути у готово свим општина. Као изразито урбана популација највише су концентрисани у региону Љубљане (преко једне трећине од укупне српске популације која живи у Словенији), затим у општинама Крањ, Марибор, Цеље, Копар, Велење, Јесенице и другим индустријским и рударским центрима (са уделима од око 3% до 7%). Најмањи број Срба имају насеља источне и североисточне Словеније која су претежно аграрна што потврђује врсту миграционих кретања у периоду брзе индустријализације Словеније. Важно је истаћи да управо такав размештај Срба које одликује територијална дисперзија чини релевантан демографски фактор који уз остале разлоге објашњава зашто није дошло до унутрашње

15) М. Комац, "Положај Срба у Словенији", у: *Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи* (приредио: В. Становчић), САНУ, Београд, 2005, стр. 265.

хомогенизације српске популације, односно до ширег испољавања етничког идентитета.

ПОЛОЖАЈ И ПЕРСПЕКТИВЕ СРБА КАО НОВЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ У СЛОВЕНИЈИ

Са формирањем нове државе Словеније радикално су се променили положај, права и услови очувања националног идентитета Срба. Настанак самосталне државе отворио је проблем добијања држављанства (па самим тим и коришћења мањинских права) за бивше народе СФРЈ који су се већ налазили на раду или боравку у Словенији (Срби, Хрвати, Бошњаци) и тако се готово преко ноћи нашли у позицији страних држављана и припадника имигрантске економске заједнице.¹⁶⁾ Ова лица, иако су имала стално пребивалиште у Словенији, избрисана су из регистра сталног становништва, одузето им је држављанство и на тај начин су лишени свих грађанских и људских права. Уставни суд Словеније је пресудио (1999. и 2002) да је такав поступак био неуставан, али је на крају случај ипак доспео до Европског суда за људска права у Стразбуру који је донео одлуку (2010) на основу које је избрисаним лицима ретроактивно враћено право на трајно пребивалиште, чак и право на држављанство. Словенија је након тога донела Закон о уређењу статуса држављана других држава наследница бивше СРФЈ (2010) чиме је то право реализовано.

Формално-правни статус Срба у Словенији још увек није јасно дефинисан и представља отворено питање о коме ће се и у наредном периоду разговарати. Иако су по бројности највећа мањинска заједница, они немају статус националне мањине и могућност остварења права која би им по том основу припадала. Такође, немају ни статус аутохтоности (мада за то и не постоји званична дефиниција о дужини боравка на територији Словеније) упркос томе што су се њихови преци доселили још средином 16. века у Словенију, односно у Белу Крајину.¹⁷⁾

16) Држављанство као критеријум за добијање статуса националне мањине многе државе користе у смислу постављања посебних (или немогућих) услова за његово стицање припадницима тзв. нових мањина.

17) Према историјским изворима, Срби су дошли на простор Беле Крајине још 1530. године у време великих сеоба Срба, када су насељавали гранично подручје које је Аустроугарска формирала као одбрамбену линију од Турака, познато као Војна Крајина. У етнолошкој литератури се Бела Крајина наводи као регион где Срби живе готово пола века и где су у великој мери успели да сачувају свој национални идентитет, језик, веру и обичаје. Видети: Д. Огњановић, «Поглед кроз прошлост и виђење будућности Срба у

Због чињенице да им нису загарантована никаква мањинска прва, а посебно имајући у виду проблем матерњег језика као најважније компоненте националног идентитета, Србима прети асимилација. Приликом пописа из 1991. године, постављена су два питања што јасно показује да је девалвирање српског језика започело још и пре формирања нове самосталне државе Словеније. Тако, у етнички мешовитим браковима, словеначки језик превладава без обзира који од родитеља је српске националности, док језик већинског народа има значајну улогу и у оквиру несловеначких, етнички хомогених породица. На пример, само 10-12% деце чија су оба родитеља Срби наводи српски језик као говорни језик.¹⁸⁾

Словеначки језик је званичан језик у Словенији. Попис из 2002. године, показује да се 87,7% становништва Словеније декларисало за словеначки као матерњи језик, затим хрватски 2,8%, српски 1,6%, босански 1,6% и други. Број лица који су навели српски као матерњи језик (31,3 хиљаде) мањи је од укупног броја Срба (39,0 хиљада), што указује на присутан процес асимилације.¹⁹⁾ Мађарски и италијански имају статус званичног језика у етнички мешовитим срединама (у пограничним деловима са Мађарском и Италијом), док српски језик губи друштвену вредност и ограничава се само на комуникацију у оквиру припадника српске етничке заједнице. У пракси то значи да припадници српске мањине употребљавају свој језик само са сународницима и у породици, док у јавном животу они употребљавају језик средине преко којег постижу друштвену и социјалну промоцију. Усвајање другог језика најпре као говорног, а затим и као матерњег (у другој, трећој и наредним генерацијама), указује на деловање етногенетских и асимилационих процеса, па с тим у вези, једно од најважнијих питања које би требало регулисати јесте право на употребу и образовање на свом матерњем језику и писму.

Словенију је Савет Европе упозоравао на неопходност вредновања српског (као и хрватског и босанског) језика. У првом извештају Одбора стручњака (2004) настао на основу Европске по-

Белој Крајини», у: *Срби у Словенији*, (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997, стр. 103.

18) М. Комац, «Срби у Словенији» у: *Срби у Словенији* (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997, стр. 126.

19) Матерњи језик представља објективно и једно од најважнијих пописних питања за анализу етничке структуре становништва имајући у виду да је национална припадност променљива категорија условљена различитим факторима, па због тога појава алтерофоније, односно непоклапање језика и националности указује на већу или мању присутност асимилационих процеса. Видети: Н. Радушки, «Међусобна детерминисаност националног и језичког идентитета - демографски аспект», *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3 /2012, стр. 171.

веље о регионалним и мањинским језицима (примена Повеље у Словенији) указано је на традиционално присуство српског језика у Словенији од 16. века. Због тога се предлаже Влади да у сарадњи са лицима који тај језик говоре, утврде чињенице и представе резултате тог поступка у следећем периодичном извештају. Одбор министара Савета Европе усвојио је (2004) препоруку о спровођењу Европске повеље о регионалним и мањинским језицима у којој је између осталог предложио словеначким органима власти да поштују сва запажања Одбора стручњака, а пре свега да „у сарадњи са људима који те језике говоре разјасне питање традиционалног присуства српског и босанског језика у Словенији.“²⁰⁾

Данас Срби у Словенији немају своје школе, медије и институције које би неговале национални идентитет, губе језик, веру и културу. Не постоји ни једна школа на српском језику, после 1992. године потпуно је укинута настава српског језика тако да деца не могу да уче свој матерњи језик и ћирилично писмо и већина младих говори само словеначки. Од универзитетских центара у Словенији, катедра за српски језик постоји на Филозофском факултету у Љубљани, док је катедра на Мариборском универзитету укинута. У погледу културе, Срби се преко оснивања сопствених организација и удружења залажу за очување свог етничког и културног идентитета и његове јавне афирмације у друштву.²¹⁾

На крају, важно је истаћи да Република Србија треба да настави са напорима да за српски народ у Словенији обезбеди добијање статуса националне мањине, а нарочито право на наставу на матерњем језику што се може осигурати и без промене устава у складу са постојећим законима, прописима и међународним документима. Српска мањина у Словенија тражи исто оно што Словенци већ имају у Србији - статус националне мањине и права која им по том основу припадају.

20) ECRML, *Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezicnih. Upotreba listine v Sloveniji*, 2004, наведено према: М. Комац, Р. Бештер, Ф. Медвед и други, *Срби у Белој Крајини - Врлинићи, Радојчићи и Кордићи били су први насељеници 1593*. оп. Цит, стр. 18.

21) Издавачка делатност Срба у Словенији почиње тек од 1995. године у оквиру СКИЦ Пулин. Штампана је књига Бисери српске лирике (1995), као и периодично гласило 4С (1996) у коме се обрађују теме из историјског, духовног и културног живота српског народа. Те године отворена је и књижара ЛИКОМ са књигама српских и југословенских издавача са циљем да се бави издавачком делатношћу за потребе Срба у Словенији. Такође, у Словенији делује Удружење српских књижевника Словеније, српско културно хуманитарно друштво „Десанка Максимовић“ у Цељу, Српско удружење Словеније „Стеван Синђелић“ у Љубљани, Српска културна заједница у Љубљани. Видети: М. Клашња „Издавачка делатност Срба у Словенији“, у: *Срби у Словенији*, (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997, стр. 155.

* * *

Словенија је данас чланица Европске уније, па се с пуним правом очекује да поштује концепт грађанске државе и права свих грађана без обзира на њихову националну, верску и језичку припадност. Што се тиче положаја српске мањине, због неразвијеног концепта мултикултурализма и интеграционе политике базиране искључиво на интересима државе, доминира процес споре адаптације у друштво што указује на квалитет већинско-мањинских односа који се често означава као “неразвијена адаптација”, а подразумева недовољно развијен културни плурализам с обзиром на мале могућности развоја властитог националног и културног идентитета.²²⁾ За Србе у Словенији је најприхватљивији модел пуне адаптације и интеграције у све сегменте друштва, али уз очување националног идентитета и манифестовање својих духовних, верских и културних особености. Опстанак српске етничке заједнице у Словенији зависи од њихове способности да јасно артикулишу своје захтеве, жеље и циљеве, затим од политичке воље државе да се имплементирају законске одредбе које се односе на мањинска права, али и од спремности и помоћи земље матице да очување српског националног идентитета подржи одређеним законским мерама.

ЛИТЕРАТУРА

- Башић, Г. “Положај етничких мањина у државама насталим на простору претходне Југославије”, у: *Срби у Словенији* (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997.
- ECRML, *Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Upotreba listine v Sloveniji*, 2004, наведено према: Комац, М, Бештер, Р, Медвед Ф, и други, *Срби у Белој Крајини - Врлинићи, Радојчићи и Кордићи били су први насељеници 1593*. СКЦ, ЈУНИР, Ниш, 2013.
- Јањић, Д. “Нове националне мањине и демократска мањинска политика”, у: *Националне мањине као фактор стабилности у међународним односима Хрватске и Србије* (приредили Д. Бабић и Д. Жупарић-Иљић), Институт за миграције и народности, Загреб, 2010.
- Клашња, М. „Издавачка делатност Срба у Словенији“, у: *Срби у Словенији*, (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997.
- Klinar, P. *Etnične avtohtone in migrantske manjšine*, FSPN, RI, Ljubljana, 1986
- Комац, М. “Срби у Словенији” у: *Срби у Словенији* (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997.
- Комац, М. “Положај Срба у Словенији”, у: *Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи* (приредио: В. Становчић), САНУ, Београд, 2005.

22) P. Klinar, *Etnične avtohtone in migrantske manjšine*, FSPN, RI, Ljubljana, 1986, стр. 52.

- Комац, М., Бештер, Р., Медвед Ф., и други, *Срби у Белој Крајини - Врлинићи, Радојчићи и Кордићи били су први насељеници 1593*. СКЦ, ЈУНИР, Ниш, 2013. .
- Кривокапић, Б. *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010.
- Огњановић, Д. “Поглед кроз прошлост и виђење будућности Срба у Белој Крајини”, у: *Срби у Словенији*, (приредио В. Петровић), Светска српска заједница, Београд, 1997.
- Радушки, Н. “Срби од конститутивног народа до националне мањине”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр 2/2012
- Радушки, Н. “Међусобна детерминисаност националног и језичког идентитета - демографски аспект”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 3/2012.
- Радушки, Н. *Националне мањине у Централној Србији - етничке промене и демографски развој*, Београд, Институт друштвених наука, 2007.
- Спасовски М., Кицошев С., Живковић Д., „Број и територијални размештај Срба и Црногораца у СФРЈ после Другог светског рата”, у: *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији* (приредила М. Спасовски), Географски факултет, Београд, 1993.
- Capotorti, F., *Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities*. Sub-Commission for Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 1979.

Nada Raduski
DEMOGRAPHIC TRENDS, STATUS AND
RIGHTS OF SERBS IN SLOVENIA

Resume

In the beginning of the 1990s, the political-economical crisis and disintegration of the former SFRY opened the national question, that was considered to be permanently and successfully solved, in the most dramatic way, and ethnic conflicts and clashes followed the desintegration of the country. With the formation of a new states on the territory of the former Yugoslavia, the existence of numerous and different national minorities (“old” and “new”) required a different approach to their protection and integration in complex political circumstances. Thus, the position of the so-called new minorities drastically changed since they formed constituent nations in the former SFRY, while after secession they remained separated from their home nations, and became national minorities almost overnight (Serbs in Slovenia, Slovenians in Serbia, etc.)

Out of Serbia, in former Yugoslav republics live nearly half a million persons belonging to Serbian nationality as new national minority. This paper gives a short review of social-demographic characteristics of Serbs in Slovenia, as well as it analyzes the status, the question

of national identity and ways and possibilities of its maintenance. The main data sources are the official population censuses (1948-2002) considering that the size and ethnic compactness are the main demographic factors that significantly affect the realization of the rights and freedoms of each minority. According to the Slovenian 2002 census, 2,0 % (38.964) declared to be Serbs, and after the Slovenians themselves, Srebs appear to be largest ethnic group in the country.

Although the social and legal status of the Serbian minority is determined by European standards of minority rights, the analysis points to their unfavorable and undefined status, and in practice they are facing assimilation. Slovenia is facing a challenge of the confirmation of ethnic pluralism within its border. Bilateral treaties are the way for efficient protection of compatriots of homeland country, as well as efficient mechanism for better integration of minorities in all fields of social life in territorial country. Minorities rights consisted in many bilateral treaties are next: right on ethnic, cultural and religion identity, right to education, media rights, etc. Respecting basic human rights and freedom, as well as national minority protection, represent the basic factors of stability, security and democratic and socio-economic development of every country.

Key words: Serbs, demographic trends, census, new national minority, status, rights, legislation, Slovenia.

---

* Овај рад је примљен 14. фебруара 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. марта 2014. године.

